

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНИХ І ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

ЗАТВЕРДЖУЮ

Т.В.О. начальника навчально-
наукового інституту цивільного захисту

_____ Павло РОСОХАЦЬКИЙ
(підпис) (Власне ім'я)

ПРИЗВИЩЕ)

" 30 " _____ серпня _____ 2025 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Основи демократії

вибіркова

за освітньою (освітньо-професійною) програмою
«Екстремальна та кризова психологія»
освітнього ступеня бакалавр

у галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

за спеціальністю 053 «Психологія»

мова навчання українська

Схвалено вченою радою
навчально-наукового інституту
цивільного захисту
Протокол від
« 30 » серпня 2025 року № 9

Черкаси – 2025 рік

Робоча програма навчальної дисципліни «Основи демократії» розроблена відповідно до освітньо-професійної програми «Екстремальна та кризова психологія» для підготовки здобувачів за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти в галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 053 «Психологія».

Розробники:

доцент кафедри соціальних і гуманітарних дисциплін
кандидат психологічних наук, доцент Гонтаренко Л.О.

Робочу програму навчальної дисципліни рекомендовано кафедрою
Соціальних і гуманітарних дисциплін

Протокол від «25» серпня 2025 року № 1

Завідувач кафедри соціальних і гуманітарних дисциплін

_____ Тетяна ЧУБІНА

«_25» серпня 2025 року

Схвалено проектною групою освітньої програми «Екстремальна та кризова психологія»

Гарант освітньої програми

_____ Валерій БОСНІЮК

«_____» _____ 2025 року

Мета вивчення навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Основи демократії» є набуття практичних навичок у вирішенні конфліктів та вмінь контролювати конфліктну ситуацію, а також вмінь позитивно сприймати конфлікт і прагматично його використовувати, формування у студентів досвіду практичного застосування знань у повсякденному житті та в майбутній професійній діяльності.

У результаті вивчення навчальної дисципліни «Основи демократії» здобувачі вищої освіти повинні набути та отримати:

знання:

- критичне осмислення основних теорій, принципів, методів, понять у навчанні та професійної діяльності;

уміння:

- реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні;

- Здатність ефективно формувати комунікативну стратегію

автономію та відповідальність:

- управління комплексними діями або проектами, відповідальність за прийняття рішень у непередбачуваних умовах

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Форма здобуття освіти	
	очна (денна)	заочна (дистанційна)
Статус дисципліни	Обов'язкова професійна	
Рік підготовки	2-й	2-й
Семестр	4-й	4-й
Обсяг дисципліни:		
в кредитах ЄКТС	4	4
кількість модулів	2	1
загальна кількість годин	120	120
Розподіл часу за навчальним планом:		
лекції (годин)	24	6
семінарські, практичні (годин)	28	2
самостійна робота (годин)	68	112
Форма підсумкового контролю		
іспит	2	2

3. Передумови для вивчення дисципліни

Пререквізити: історія та культура України, філософія і засади логіки, міжособистісна комунікація,

Постреквізити: соціальна психологія, конфліктологія; психологія масової поведінки в надзвичайних ситуаціях.

4. Результати навчання та компетентності з дисципліни

Відповідно до освітньо-професійної програми «Екстремальна та кризова психологія» для підготовки здобувачів освіти за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти у галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 053 «Психологія» вивчення навчальної дисципліни повинно забезпечити:

досягнення здобувачами вищої освіти таких результатів навчання:

Програмні результати навчання	Абревіатура
Формулювати думку логічно, доступно, дискутувати, обстоювати власну позицію, модифікувати висловлювання відповідно до культуральних особливостей співрозмовника.	ПР 10
Взаємодіяти, вступати у комунікацію, бути зрозумілим, толерантно ставитися до осіб, що мають інші культуральні чи гендерно-вікові відмінності.	ПР 13
Демонструвати соціально відповідальну та свідому поведінку, слідувати гуманістичним та демократичним цінностям у професійній та громадській діяльності.	ПР 17

формування у здобувачів вищої освіти наступних компетентностей:

Програмні компетентності	Абревіатура
Здатність приймати обґрунтовані рішення	ЗК 6
Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні	ЗК 10
Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку, предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя	ЗК 11
Спеціальні (фахові) компетентності	СК
Здатність аналізувати та систематизувати одержані результати, формулювати аргументовані висновки та рекомендації	СК 7

5. Програма навчальної дисципліни

МОДУЛЬ 1. «Основні демократичні інститути»

Тема 1.1. Основи демократії як наука. Передумови, сутність, види та витоки демократії.

Предмет вивчення навчальної дисципліни «Основи демократії». Виникнення демократії. Критерії демократії. Сучасні особливості, аспекти і різновиди. Афіньська ідентитарна демократія. Особливості сучасної демократії, її аспекти і різновиди. Загрози і межі демократії, її сучасні цінності. Передумови демократії. Права та обізнаність громадян. Гарантія прав і свобод людини. Політична узаконеність та комунікація. Передумови демократії.

Література: [Баз.: 1-5, 8-12. Доп.: 2-6, 9-12].

Тема 1.2. Парламентаризм.

Структура парламентів парламентаризму. Функції парламенту: законотворча, контрольна (контроль над бюджетом і діяльністю уряду); установча (прийняття конституції, участь у формуванні органів судової і виконавчої влади). Структура парламенту: однопалатні та двопалатні. Статус депутатів. Депутатський імунітет Законодавчий процес у парламентах. Суб'єкти законодавчої ініціативи Взаємодія парламенту з іншими органами влади. Парламентаризм в Україні.

Література: [Баз.: 1, 2, 6-8, 12. Доп.: 1, 6, 9-12].

Тема 1.3. Конституціоналізм та його роль в сучасному світі.

Конституція та її призначення. Джерела українського конституціоналізму. Конституційні акти України ХХ ст. Конституція незалежної Української держави та її правовий захист. Інститут конституційного судочинства. Конституційний суд України. Захист конституції в різних країнах. Реальний (органічний) конституціоналізм встановився лише в тих країнах, де перемогла демократія. Комплекс основних прав і свобод у Конституції.

Література: [Баз.: 1-4, 7, 8-10. Доп.: 2, 5, 7-10, 11].

Тема 1.4. Місцеве та регіональне самоврядування

Основні концепції місцевого самоврядування. Проблема автономії самоврядних органів. Типологія самоврядних систем. Інституціональні та правові засади місцевого самоврядування. Структура органів місцевого самоврядування. Трансформація правової і соціальної реальності в Україні. АРК, регіональні, місцеві органи державної влади. Статус місцевого самоврядування в Україні. Місцеве самоврядування і державна влада: способи взаємодії

Література: [Баз.: 1-4, 7, 8, 12. Доп.: 2, 5, 7-10, 12].

Змістовий модуль 2.

Особа в умовах сучасної демократії

Тема 2.1. Права та свободи людини в умовах сучасної демократії.

Сучасне розуміння прав людини. Повноваження, і головні функції Організації Об'єднаних Націй. Конституція України проголосила права і свободи людини найвищою цінністю. Захист прав людини на регіональному рівні. Основні права й відповідальність громадянина. Право народів на самовизначення Методи й механізми захисту прав і свобод людини. Практична цінність прав і свобод людини та громадянина. Система захисту прав і свобод людини в Україні.

Література: [Баз.: 1, 2, 5, 6, 8. Доп.: 1-5, 9, 12].

Тема 2.2. Демократична традиція в Україні.

Політична спадщина Київської Русі. Демократична традиція українства в XIV-XVI ст. Демократичні традиції козацько-гетьманської доби. Проблеми демократії в українській суспільній думці XIX ст. Демократизм періоду революцій та відновлення державності в Україні. Особливості розвитку демократичної традиції українського народу в період «радянської демократії». Створення інституційної основи незалежної Української держави. Ідеологічна сегментованість перехідного суспільства. Багатопартійність, політична еліта та громадянське суспільство в перші роки незалежності. «Економічний вимір» української демократизації і політика

Література: [Баз.: 1-3, 6-8, 11-12. Доп.: 2, 4-8, 10-12].

Тема 2.3. Громадянське суспільство

Сутність громадянського суспільства. Історичні підходи до характеристики громадянського суспільства. Передумови формування громадянського суспільства. Ефективні механізми економічного і політичного саморегулювання Соціально-структурні

утворення та їх роль. Проблема політичного плюралізму. Об'єктивний зміст класових і інших інтересів. Соціополітична структура громадянського суспільства. Взаємозв'язки політичного і громадянського суспільства. Історичний досвід.

Література: [Баз.: 1, 2, 4, 5-8, 10-12 Доп.: 4, 7, 9, 12].

Розподіл дисциплін у годинах за формами організації освітнього процесу та видами навчальних занять

Назви змістових модулів і тем	Очна (денна) форма навчання				
	Кількість годин				
	Усього	у тому числі			
Лекції		семінари	самостійна робота	Поточний контроль	
МОДУЛЬ 1 «Соціальні аспекти міжособистісної комунікації»					
Змістовий модуль 1. Спілкування у системі міжособистісних і суспільних відносин					
Тема 1.1. Основи демократії як наука. Передумови, сутність, види та витоки демократії	10	4	4	2	опитування, завдання, індробота
Тема 1.2. Парламентаризм	10	2	2	11	опитування, завдання, індробота
Тема 1.3. Конституціоналізм та його роль в сучасному світі.	10	2	2	11	опитування, завдання, індробота
Тема 1.4 Місцеве та регіональне самоврядування	10	2	2	9	
Підсумкова модульна робота 1	10		2		Письмова робота
Разом за модуль 1	60	10	12	38	
Змістовий модуль 2. Основи міжособистісної комунікації					
Тема 2.1. Права та свободи людини в умовах сучасної демократії.	15	4	4	7	опитування, завдання, індробота
Тема 2.2. Демократична традиція в Україні.	15	4	4	7	опитування, завдання, індробота
Тема 2.3. Громадянське суспільство	15	2	2	11	опитування, завдання, індробота
Підсумкова модульна робота 2	15	-	2	13	Письмова робота
Дифзалік		-			-
Разом за модуль 2	60	10	12	38	
Разом	120	20	24	76	

Індивідуальні завдання (орієнтовна тематика індивідуальних завдань)

Індивідуальні завдання можуть виконуватись здобувачами як під час семінарських занять, так і під час самостійної роботи. Формами виконання індивідуальних завдань є: написання рефератів, есе, аналітичного огляду, аналізу практичних та проблемних ситуацій, підбір психологічних методик дослідження, підготовка результатів власних досліджень та ін.

Тематика індивідуальних занять, що наведена у програмі є орієнтовною. Здобувачам надається право вільного вибору теми індивідуальної роботи, що повинна відповідати таким критеріям як: актуальність та відповідність завданням навчальної дисципліни.

Детальний опис форм, вимоги до виконання та критерії оцінювання індивідуальних завдань та самостійної роботи здобувачів викладені у методичних вказівках до виконання індивідуальних завдань здобувачів вищої освіти за спеціальністю 053 «Психологія».

Перелік рекомендованих завдань для самостійної роботи здобувачів вищої освіти

1. Головні структурні елементи демократичного управління.
2. Причини динамізму і шляхи змінювання демократичних систем.
3. Проблема закономірності та відновлення процесу демократизації влади.
4. Процеси демократизації та історична перспектива. Демократична еволюція та революція.
5. Природа політичного конфлікту в умовах демократії.
6. Афінська ідентитарна демократія.
7. Становлення парламентських демократій.
8. Шляхи врегулювання політичних конфліктів в умовах демократії.
9. Демократичні політичні режими.
10. Політична криза і її наслідки. Способи виходу з політичних криз в умовах демократії.
11. Роль політичних партій в умовах демократичного владарювання.
12. Глобалізація як новий тип суспільного розвитку.
13. Гендерна політика та ліберальні цінності демократичного управління.
14. Північноєвропейські «захисні» демократії.
15. «Рейнський капіталізм» та сучасні демократії Центральної Європи.
16. Створення та діяльність правозахисних структур ООН.
17. Правозахисні структури та органи Європейського Союзу.
18. Повноваження та діяльність Ради безпеки ООН з дотримання міжнародного права та демократичних цінностей.
19. Політична система США як втілення елітарної демократії.
20. Державні інтереси і демократичні цінності у сучасному світі.
21. Проблема переходу від тоталітаризму до демократії рамках світової політичної системи.
22. Основні моделі громадянських суспільств.
23. Наддержави та проблема подвійного стандарту з дотримання демократії у міжнародних відносинах.
24. Об'єктивні тенденції розвитку демократичної світової спільноти.
25. Проблема демократичної трансформації політичної влади в Україні.
26. Демократичні ідеї та течії сучасності: соціально-політичні концепції соціал-демократії, лібералізму та неолібералізму, анархізму, “зелених” та ін.
27. Новітні західні демократичні соціально-політичні ідеї та концепції: постіндустріального (інформаційного) суспільства та соціальної держави.
28. Соціально-політичні ідеї альтернативних рухів та сучасна демократія.

Перелік рекомендованих завдань для індивідуальної роботи здобувачів вищої освіти

1. Поняття та феномен демократії у системному вимірі політичної науки
2. Пряма демократія як історична форма народовладдя
3. Концептуальні засади та витoki демократичного устрою. Системні характеристики демократії
4. Основні теоретико-методологічні засади обґрунтування феномену “демократія” в сучасній політичній думці
5. Економічні, соціальні, культурно-духовні основи демократії
6. Зasadничі принципи прямої демократії. Принципові проблеми у її реалізації на сучасному етапі
7. Демократія і право. Права людини в демократичному суспільстві.
8. Громадянське суспільство як невід’ємний атрибут і умова становлення демократії.
9. Погляди на роль політичної партії у системі демократичного врядування
10. Розбіжність між теорією (демократичним ідеалом) і реальною демократичною практикою
11. Вимірювання демократії: теоретичні та емпіричні підходи
12. Принципи «полісної демократії» та їх реалізація в масштабах давньогрецьких міст – держав
13. Давньосхідна демократія – реальність чи міф?
14. Протиріччя демократичних ідеалів на ранніх етапах формування
15. Зasadничі принципи та моделі представницької демократії. Принципові перепони у її реалізації
16. Поняття демократичного процесу. Демократизація як система заходів та законів задля політичного реформування
17. Чинники кризи демократії та передумови її виникнення
18. Основні принципи демократії та демократичного устрою
19. Основні ідеї щодо демократичного врядування
20. Теоретики демократичного врядування та їх основні ідеї
21. Механізми стабільного демократичного врядування
22. Демократичні лідери та їх роль у сучасних політичних процесах
23. Демократія як баланс групових інтересів. Моделі захисту групових інтересів (порівняльний аспект).
24. Демократичний політичний процес та його основні елементи
25. Народовладдя на локальному рівні та його особливості
26. Транзитологія на основі теорії хвиль демократії
27. Теорії демократичного транзиту
28. Консолідація демократичного режиму як ключовий етап демократизації
29. Демократичний перехід в Україні: здобутки і проблеми
30. Місцева (локальна) демократія та її форми.
31. Поняття демократичного транзиту
32. «Четверта хвиля» демократизації у світі
33. Інформаційні чинники та характеристики демократії

34. Концепція електронної демократії на сучасному етапі розвитку
35. Моніторингова демократія як взаємодія органів влади та громадянського суспільства
36. Механізми моніторингової демократії та специфіка їх застосування
37. Публічність та відкритість влади у демократичному суспільстві
38. Поняття демократичного контролю над органами влади
39. Генетичні витоки української демократії
40. Історичні форми прямої та представницької демократії в Україні
41. Політичний плюралізм як основа вітчизняної демократії
42. Феномен демократичної опозиції в Україні: витоки, формування та сучасний стан
43. Роль Президента України у стабілізації демократичного процесу
44. Виклик конфліктності для вітчизняної демократії
45. Українська демократія у вимірі соціальних мереж
46. Специфіка політичного діалогу між владою та опозицією в Україні
47. Перспективи демократичного реформування у вітчизняних соціально – політичних та економічних реаліях
48. Локальна демократія та децентралізація в Україні

6. Засоби оцінювання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання є: іспит, стандартизовані тести, презентації, підбір та проведення психодіагностичних методик дослідження, реферати, презентація власних досліджень.

Критерії оцінювання

Оцінювання рівня навчальних досягнень здобувачів з навчальної дисципліни здійснюється відповідно до Положення про організацію освітнього процесу в Національному університеті цивільного захисту України за 100-бальною шкалою.

Форми поточного та підсумкового контролю

Поточний контроль результатів навчання здобувачів освіти проводиться у формі: фронтального та індивідуального опитування, виконання письмових завдань, вирішення ситуаційних завдань, виконання проектного завдання, підготовка тез доповіді тощо.

Підсумковий контроль проводиться у формі модульної контрольної роботи та диференційованого заліку.

Розподіл та накопичування балів, які отримують здобувачі, за видами навчальних занять та контрольними заходами з дисципліни

Вид навчальної роботи		Кількість	Максимальний бал за вид навчальної роботи	Загальна максимальна кількість балів
Модуль № 1	I. Поточний контроль			
	Лекції	5	0	0
	Практичні заняття	5	4	20
	Модульна робота 1	1	20	20
	Разом за модуль 1			40
Модуль № 2	Лекції	5	0	0
	Практичні заняття	5	4	20
	Модульна робота 2	1	20	20
	Разом за модуль 2			40
	Індивідуальні завдання		20	20
	Дифзалік (Сумарна Підсумкова)			
Разом за всі види навчальної роботи модуля 1				100

* за виконання творчих робіт з навчальної дисципліни (участь в олімпіадах, конференціях, підготовка наукових тез, статей, участь у конкурсах робіт, виконання завдань із удосконалення дидактичних матеріалів із дисципліни тощо) здобувачу можуть нараховуватися додаткові, заохочувальні бали. Сума заохочувальних балів до 20.

Підсумкова оцінка з навчальної дисципліни формується з урахуванням результатів:

- поточного контролю роботи здобувача впродовж семестру (включно із самостійною та індивідуальною роботою);
- підсумкового контролю успішності.

Поточний контроль проводиться на кожному семінарському (практичному) занятті. Він передбачає оцінювання теоретичної підготовки здобувачів вищої освіти із зазначеної теми (зокрема, самостійно опрацьований матеріал) під час роботи на заняттях та набутих навичок під час виконання практичних завдань.

Критерії поточного оцінювання знань здобувачів на семінарському (практичному) занятті (оцінюється в діапазоні від 0 до 4 балів:

4 бали – завдання виконане в повному обсязі, відповідь правильна, наведено аргументацію, використовуються терміни, є посилання на додатково опрацьовані джерела.

3 бали – завдання виконане в повному обсязі, відповідь правильна, професійна термінологія використана правильно.

2 бали – завдання виконане, але обґрунтування відповіді недостатнє, допущені незначні помилки,

1 бал – завдання виконане на рівні окремих фрагментів, допущені значні помилки.

0 балів – завдання не виконане.

Викладачем оцінюється повнота розкриття питання, цілісність, системність, логічна послідовність, вміння формулювати висновки, акуратність оформлення письмової роботи, самостійність виконання.

Оцінювання **індивідуальних завдань** (самостійна робота) здійснюється на семінарських заняттях за шкалою від 0 до 20 балів.

Критерії оцінювання залежать від форми виконання завдання. Наприклад (оцінювання есе, дайджесту, реферату, тези на конференцію):

17-20 балів – отримують здобувачі, які можуть виокремити з різних джерел основні положення, структурно об'єднати їх, проаналізувати кожне з них та зробити ґрунтовні узагальнюючі висновки.

13-16 балів – отримують здобувачі, які можуть виокремити з різних джерел основні положення, структурно об'єднати їх, коротко проаналізувати.

9-12 балів – отримують здобувачі, які можуть виокремити з різних джерел основні положення, структурно об'єднати їх.

5-8 бали – отримують здобувачі, виокремили основні положення кожного з джерел, зробили їх частковий аналіз та часткові висновки.

1-4 балів – отримують здобувачі, які частково виокремили основні положення кожного з джерел, але не зробили їх відповідного аналізу та узагальнюючих висновків.

0 балів – отримують здобувачі, які не виконали завдання або у роботі яких виявлено факти академічної не доброчесності.

Модульна контрольна робота є складовою поточного контролю і здійснюється через проведення аудиторної письмової роботи під час проведення останнього семінарського заняття в межах окремого залікового модуля.

Кожен варіант модульної контрольної роботи складається з п'ятнадцяти тестових завдань та одного ситуаційного завдання. Відповіді на поставленні завдання здобувачів повинні відображати вільне володіння обсягом навчального матеріалу, передбаченого програмою.

Критерії оцінювання знань здобувачів при виконанні контрольної роботи за модулем (оцінюється в діапазоні від 0 до 20 балів):

сума балів за правильне виконання тестового завдання складає 20 балів. «Вага» одного правильно вирішеного тестового запитання складає 1 бали:

1 бали – правильна відповідь;

0 балів – неправильна відповідь.

Сума балів за виконання ситуаційного завдання складає 10 балів. При його оцінюванні береться до уваги вміння застосовувати знання на практиці (у вигляді наведення власних прикладів), оцінювати факти, явища, вільно висловлювати власні думки, самостійно оцінювати різноманітні явища та

факти, виявляючи особисту позицію що до них, вміло використовувати міжпредметні зв'язки.

10 балів – питання розкрито в повному обсязі, відповідь правильна, наведено переконливу аргументацію, використовуються професійні терміни, наявний творчий підхід.

9-7 балів – питання розкрито правильно, але обґрунтування відповіді недостатнє, використана професійна термінологія.

6-4 балів – питання розкрито частково, допущені значні помилки при аргументації, термінологія використана з помилками.

3-1 бал – питання розкрито на рівні окремих фрагментів, аргументація відсутня.

0 балів – питання не розкрито.

Підсумковий контроль успішності проводиться з метою оцінювання результатів навчання на завершальному етапі, проводиться у формі диференційованого заліку.

Кожен варіант підсумкового контролю складається з двох теоретичних питань та практичного завдання. Відповіді на поставленні завдання здобувачів повинні відображати вільне володіння обсягом матеріалу, передбаченим програмою, зокрема, вміти застосовувати його на практиці (у вигляді наведення власних прикладів, розв'язання проблемних завдань тощо), оцінювати факти, явища, вільно висловлювати власні думки, самостійно оцінювати різноманітні явища та факти, виявляючи особисту позицію що до них, вміло використовувати міжпредметні зв'язки.

Питання до модульних контрольних робіт

Питання до контрольної роботи за модулем 1:

1. Демократичний устрій Афін.
2. Демократична сутність поліархії
3. Сутність та інститути елітарної демократії
4. Глобалізація та сучасні демократичні інститути
5. Захисна демократія.
6. Процедурна демократія.
7. Сутність ліберальної плюралістичної демократії.
8. Демократичні інститути та процеси.
9. Партисипаторна демократія.
10. Межі демократії
11. Основні цінності сучасної демократії
12. Громадська думка в умовах демократії.
13. Економічні передумови демократії.
14. Форми власності і демократія.
15. Демократія і ринкова економіка. Сучасний вимір.

16. Соціокультурні передумови демократії.
17. Мораль і правосвідомість як чинники демократії.
18. Національний характер і національний менталітет в умовах демократії
19. Демократичні інституції в сучасній Україні.
20. Демократичні засади Конституції П. Орлика
21. Основні моделі демократичних переходів у політиці.
22. Основні фази демократизації.
23. Теоретична модель консолідованої демократії.
24. Особливості посткомуністичної демократичної трансформації.
25. Основні демократичні традиції козацько-гетьманської доби
26. Демократизм періоду революцій та відновлення державності в Україні.
27. Особливості розвитку демократичної традиції українського народу в період «радянської демократії»
28. Створення демократичної інституційної основи незалежної Української держави.
29. Походження Конституції.
30. Сутність демократичного принципу конституціоналізму «від коріння трави»
31. Конституційні акти України ХХ століття.
32. Конституція України та її правовий захист.
33. Основні функції парламенту.
34. Бікамералізм в умовах сучасної демократії.
35. Депутатський імунітет та індемнітет в умовах демократії
36. Мажоритарна виборча система абсолютної та відносної більшості.
37. Пропорційна виборча система закритих та відкритих списків.
38. Структура парламентської республіки.
39. Структура президентської республіки: «американський» та «французький» тип
40. Особливості адміністративно-територіального устрою демократичних країн

Питання до контрольної роботи за модулем 2 :

- 1 Природні та позитивні права людини в умовах демократії.
- 2 Позитивістський напрям у сучасному розумінні прав людини
- 3 Зміст поняття «права людини». Суб'єктивне право
- 4 «Покоління» прав людини. Колективні права
- 5 Сучасні протиріччя «реальних прав» та науково-технічної революції в демократичних країнах

- 6 Сутність поняття громадянських (особистих прав) в демократичному просторі.
- 7 Політичні права і свободи в умовах демократії
- 8 Конституційні та спеціальні (юридичні) гарантії прав людини
- 9 Діяльність і повноваження Комітету з прав людини ООН
- 10 Сутність Європейської конвенції з прав людини і основних свобод
- 11 Система захисту прав і свобод людини в Україні.
- 12 Діяльність та функції Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини
- 13 Діяльність неурядових правозахисних організацій
- 14 Поняття виняткової компетенції держави та децентралізація і деконцентрація влади й повноважень
- 15 Правові засади місцевого самоврядування в Україні
- 16 Моделі децентралізації у федеративних та унітарних системах
- 17 Демократичні ідеї М. Грушевського та М. Драгоманова
- 18 Демократична традиція українства в XIV-XIV століттях
- 19 Демократична думка в Україні у першій половині XIX ст. Кирило-Мефодіївське товариство
- 20 Демократичні погляди В. Липинського, М. Міхновського, Б. Кістяківського
- 21 «Радянська демократія» та діяльність І. Лисяка – Рудницького, І. Дзюби, І. Багряного, Української Гельсінської групи
- 22 Основні питання розвитку демократії в сучасній Україні
- 23 Проблема ідеологічної сегментованості перехідних до демократії суспільств
- 24 Демократичні особливості іспанського досвіду «держави автономій»
- 25 Основні засади теорії «вільної громади»
- 26 Агентська самоврядна модель
- 27 Особливості англосаксонської самоврядної моделі
- 28 Континентальна самоврядна модель та принцип «негативного регулювання»
- 29 Основні засади Європейської хартії місцевого самоврядування
- 30 Представницькі та виконавчі органи місцевого самоврядування
- 31 «Комісіонерська» модель місцевого самоврядування
- 32 Основні форми місцевої демократії
- 33 Органи місцевого самоврядування в Україні
- 34 Суспільний статус місцевого самоврядування в Україні
- 35 Місцеве самоврядування і державна влада: способи взаємодії

Перелік теоретичних питань для підготовки до заліку:

1. Природний стан та суспільний договір.
2. Концепція та походження влади.

3. Філософські засади демократичного урядування (Дж. Локк, Т. Гоббс, Ж.- Ж. Руссо).
4. Концепція розумного егоїзму. Створення та еволюція демократії.
5. Роль довіри між владою та громадянами у демократичному суспільстві.
6. Поняття «суспільство». Формування суспільства та держави-нації.
7. Характер відносин особистості та держави.
8. Конкуруючі інтереси особистості та держави.
9. Роль державної влади в умовах демократії: забезпечення безпеки та порядку, захист приватної власності та прав людини, захист вразливих верств населення, забезпечення економічного добробуту.
10. Підходи до визначення зобов'язань держави перед громадянами.
11. Принципи демократії (громадська участь, рівність, політична толерантність, підзвітність, прозорість, регулярні чесні та вільні вибори, права людини, багатопартійні системи, верховенство права).
12. Сутність та природа прав людини.
13. Еволюція прав людини. Покоління прав людини.
14. Індивідуальні та колективні права. Сутність громадянських, політичних, соціально-економічних та культурних прав людини.
15. Зобов'язання держави щодо прав людини. Негативні та позитивні права.
16. Гідність, свобода, рівність, толерантність, демократія та справедливість як основа розуміння прав людини.
17. Еволюція прав людини на українських землях.
18. Формування Організації Об'єднаних Націй.
19. Основні документи в галузі захисту прав людини: Загальна декларація прав людини.
20. Системи захисту прав людини: універсальна та регіональні.
21. Європейський суд з прав людини. Національні механізми захисту прав людини: законодавство, правоохоронні органи, судова система.
22. Типи організацій громадянського суспільства.
23. Дискусія про включеність деяких типів організацій (політичних партій, релігійних організацій, профспілок, медіа тощо) до громадянського суспільства.
24. Умови для розвитку громадянського суспільства.
25. Свобода об'єднань та свобода слова.
26. Делегування соціальної відповідальності та децентралізація влади.
- Культура довіри та співпраці.
27. Історичний огляд розвитку громадянського суспільства у Європі.
28. Роль громадянського суспільства у розбудові демократії
29. Історичні передумови формування громадянського суспільства в

Україні.

30. Сучасний стан громадянського суспільства в Україні.
 31. Вплив громадянського суспільства на владу в Україні.
 32. Молодь та громадянське суспільство.
 33. Вибори, виборчі системи, політичні партії та їхні функції.
 34. Роль виборів у демократії.
 35. Політичні партії та формування партійної системи в Україні.
 36. Прозорість влади. Риси демократичного і недемократичного режимів.
 37. Підзвітність влади. Демократичне врядування.
 38. Роль влади у вирішенні проблем суспільства.
 39. Сучасний стан соціально-економічного розвитку України.
 40. Національна ідентичність і патріотичні цінності в умовах війни.
 41. Глобальні проблеми ХХІ ст. та головні суспільно-політичні процеси.
- Проблема «ціни» прогресу.
42. Людина в постіндустріальному суспільстві.
 43. Використання цифрових технологій державою в реалізації її функцій.
 44. Збройна агресія Російської Федерації проти України.
 45. Інформаційна безпека в умовах війни.

Форми та методи навчання і викладання

Вивчення навчальної дисципліни здійснюється у таких формах: навчальні заняття за видами, виконання індивідуальних завдань, консультації, контрольні заходи, самостійна робота.

У навчальній дисципліні використовуються такі методи навчання і викладання:

методи навчання за джерелами набуття знань: словесні методи навчання (лекція, пояснення, бесіда); наочні методи навчання (презентації, ілюстрація, демонстрація, спостереження);

методи навчання за характером логіки пізнання: аналітичний; синтетичний; індуктивний; дедуктивний.

методи навчання за рівнем самостійної розумової діяльності тих, хто навчається: проблемний виклад; частково-пошуковий; дослідницький;

інноваційні методи навчання: робота з навчально-методичною літературою та відео метод; навчання з використанням технічних ресурсів; інтерактивні методи; методи організації навчального процесу, що формують соціальні навички;

~ науково-дослідна робота;
самостійна робота.

Оцінювання освітніх досягнень здобувачів вищої освіти

Засоби оцінювання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання є: диференційований залік, стандартизовані тести, наскрізні та командні проекти, аналітичні звіти, реферати, есе, презентація власних досліджень (тези доповідей), індивідуальні та групові завдання.

Критерії оцінювання

Оцінювання рівня навчальних досягнень здобувачів з навчальної дисципліни здійснюється відповідно до Положення про організацію освітнього процесу в Національному університеті цивільного захисту України за 100-бальною шкалою.

Форми поточного та підсумкового контролю

Поточний контроль результатів навчання здобувачів освіти проводиться у формі: фронтального та індивідуального опитування, виконання письмових завдань, вирішення ситуаційних завдань, виконання проектного завдання, підготовка тез доповіді тощо.

Підсумковий контроль проводиться у формі модульної контрольної роботи та диференційованого заліку.

Розподіл та накопичування балів, які отримують здобувачі, за видами навчальних занять та контрольними заходами з дисципліни

Вид навчальної роботи		Кількість	Максимальний бал за вид навчальної роботи	Загальна максимальна кількість балів
Модуль № 1	I. Поточний контроль			
	Лекції	5	0	0
	Практичні заняття	5	4	20
	Модульна робота 1	1	20	20
	Разом за модуль 1			40
Модуль № 2	Лекції	5	0	0
	Практичні заняття	6	4	20
	Модульна робота 2	1	20	20
	Разом за модуль 2			40
	Індивідуальні завдання		20	20
	Дифзалік (Сумарна Підсумкова)			
Разом за всі види навчальної роботи модуля 1				100

* за виконання творчих робіт з навчальної дисципліни (участь в олімпіадах, конференціях, підготовка наукових тез, статей, участь у конкурсах робіт, виконання завдань із удосконалення дидактичних матеріалів із

дисципліни тощо) здобувачу можуть нараховуватися додаткові, заохочувальні бали. Сума заохочувальних балів до 20.

Підсумкова оцінка з навчальної дисципліни формується з урахуванням результатів:

- поточного контролю роботи здобувача впродовж семестру (включно із самостійною та індивідуальною роботою);
- підсумкового контролю успішності.

Поточний контроль проводиться на кожному семінарському (практичному) занятті. Він передбачає оцінювання теоретичної підготовки здобувачів вищої освіти із зазначеної теми (зокрема, самостійно опрацьований матеріал) під час роботи на заняттях та набутих навичок під час виконання практичних завдань.

Критерії поточного оцінювання знань здобувачів на семінарському (практичному) занятті (оцінюється в діапазоні від 0 до 4 балів:

4 бали – завдання виконане в повному обсязі, відповідь правильна, наведено аргументацію, використовуються терміни, є посилання на додатково опрацьовані джерела.

3 бали – завдання виконане в повному обсязі, відповідь правильна, наведено аргументацію, використовуються терміни,

2 бали – завдання виконане, але обґрунтування відповіді недостатнє, допущені незначні помилки, професійна термінологія використана правильно.

1 бал – завдання виконане на рівні окремих фрагментів, допущені значні помилки.

0 балів – завдання не виконане.

Викладачем оцінюється повнота розкриття питання, цілісність, системність, логічна послідовність, вміння формулювати висновки, акуратність оформлення письмової роботи, самостійність виконання.

Оцінювання **індивідуальних завдань** (самостійна робота) здійснюється на семінарських заняттях за шкалою від 0 до 20 балів:

Критерії оцінювання залежать від форми виконання завдання. Наприклад (оцінювання есе, дайджесту, реферату, тези на конференцію):

17-20 балів – отримують здобувачі, які можуть виокремити з різних джерел основні положення, структурно об'єднати їх, коротко проаналізувати кожне з них та зробити ґрунтовні узагальнюючі висновки.

13-16 балів – отримують здобувачі, які можуть виокремити з різних джерел основні положення, структурно об'єднати їх, коротко проаналізувати.

9-12 балів – отримують здобувачі, які можуть виокремити з різних джерел основні положення, структурно об'єднати їх.

5-8 бали – отримують здобувачі, виокремили основні положення кожного з джерел, зробили їх частковий аналіз та часткові висновки.

1-4 балів – отримують здобувачі, які частково виокремили основні положення кожного з джерел, але не зробили їх відповідного аналізу та узагальнюючих висновків.

0 балів – отримують здобувачі, які не виконали завдання або у роботі яких виявлено факти академічної не доброчесності.

Модульна контрольна робота є складовою поточного контролю і здійснюється через проведення аудиторної письмової роботи під час проведення останнього семінарського заняття в межах окремого залікового модуля.

Кожен варіант модульної контрольної роботи складається з двадцяти тестових завдань та одного ситуаційного завдання. Відповіді на поставленні завдання здобувачів повинні відображати вільне володіння обсягом навчального матеріалу, передбаченого програмою.

Критерії оцінювання знань здобувачів при виконанні контрольної роботи за модулем (оцінюється в діапазоні від 0 до 20 балів):

сума балів за правильне виконання тестового завдання складає 10 балів.
«Вага» одного правильно вирішеного тестового запитання складає 1 бал:

1 бал – правильна відповідь;

0 балів – неправильна відповідь.

Сума балів за виконання ситуаційного завдання складає 10 балів. При його оцінюванні береться до уваги вміння застосовувати знання на практиці (у вигляді наведення власних прикладів), оцінювати факти, явища, вільно висловлювати власні думки, самостійно оцінювати різноманітні явища та факти, виявляючи особисту позицію щодо них, вміло використовувати міжпредметні зв'язки.

10 балів – питання розкрито в повному обсязі, відповідь правильна, наведено переконливу аргументацію, використовуються професійні терміни, наявний творчий підхід.

9-7 балів – питання розкрито правильно, але обґрунтування відповіді недостатнє, використана професійна термінологія.

6-4 балів – питання розкрито частково, допущені значні помилки при аргументації, термінологія використана з помилками.

3-1 бал – питання розкрито на рівні окремих фрагментів, аргументація відсутня.

0 балів – питання не розкрито.

Підсумковий контроль успішності проводиться з метою оцінювання результатів навчання на завершальному етапі, проводиться у формі диференційованого заліку.

Кожен варіант підсумкового контролю складається з двох теоретичних питань та практичного завдання. Відповіді на поставленні завдання здобувачів повинні відображати вільне володіння обсягом матеріалу, передбаченим

програмою, зокрема, вміти застосовувати його на практиці (у вигляді наведення власних прикладів, розв'язання проблемних завдань тощо), оцінювати факти, явища, вільно висловлювати власні думки, самостійно оцінювати різноманітні явища та факти, виявляючи особисту позицію що до них, вміло використовувати міжпредметні зв'язки.

Критерії оцінювання знань здобувачів на підсумковому контролі

Підсумковий контроль успішності проводиться з метою оцінки результатів навчання на завершальному етапі та проводиться у формі заліку.

Відповіді на поставленні завдання здобувачів повинні відображати вільне володіння обсягом матеріалу, передбаченим програмою, зокрема, вміти застосовувати його на практиці (у вигляді наведення прикладів, аналізу психологічних ситуацій тощо), оцінювати факти, явища, вільно висловлювати власні думки, самостійно оцінювати різноманітні явища та факти, виявляючи особисту позицію щодо них, вміло використовувати міжпредметні зв'язки.

Критерії оцінювання знань здобувачів на підсумковому контролі (оцінюється від 0 до 10 балів для очної форми):

9-10 балів – здобувач у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, глибоко та всебічно розкрив зміст поставлених завдань;

7-8 балів – здобувач достатньо повно володіє навчальним матеріалом, в основному розкрито зміст поставлених завдань. При наданні відповіді на деякі питання не вистачає достатньої глибини та аргументації, при цьому є несуттєві неточності та незначні помилки;

4-6 балів – здобувач в цілому володіє навчальним матеріалом, але без глибокого всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, допускаючи при цьому окремі суттєві неточності та помилки;

1-3 бали – здобувач частково володіє навчальним матеріалом, відповіді загальні, допущено при цьому суттєві помилки;

0 балів – здобувач не володіє навчальним матеріалом та не в змозі його викласти, не розуміє змісту поставлених завдань.

У разі незгоди із результатом підсумкового контролю або порушенням процедури його проведення здобувач має право на їхнє оскарження. Порядок такого оскарження викладений у Положенні про організацію освітнього процесу в Національному університеті цивільного захисту України.

Оцінювання самостійної роботи. Результати самостійної роботи спеціально не оцінюються, але виявляються під час діагностики знань з навчальної дисципліни. Навчальний матеріал дисципліни, засвоєний у процесі самостійної роботи, виноситься на підсумковий контроль, передбачений робочим навчальним планом, разом з іншим навчальним матеріалом дисципліни і оцінюється за критеріями відповідного підсумкового контролю.

Оцінювання індивідуальних завдань здійснюється під час поточного контролю теми на відповідному аудиторному занятті. Оцінювання тем, які виносяться лише на самостійну роботу і не входять до тем аудиторних занять, навчальних практик/практичних занять, контролюється під час модульного та

підсумкового контролів. Оцінювання завдань індивідуальної роботи у першому модулі дисципліни здійснюється в діапазоні від 0 до 5 балів і залежать від форми виконання індивідуального завдання, наприклад:

Реферат, доповідь: 3 бали – у роботі здобувачі правильно виокремили основні положення з різних джерел, логічно та структурно об'єднали їх, коротко проаналізували та зробили ґрунтовні узагальнюючі висновки. Дотримано усі вимоги щодо структурної побудови роботи. Робота містить список використаної літератури, що включає вітчизняні та іноземні літературні джерела;

2 бали – у роботі здобувачі в цілому правильно виокремили основні положення кожного з джерела, але не зробили їх відповідного аналізу та узагальнюючих висновків. Дотримано більшість вимог щодо структурної побудови роботи. Робота містить список використаної літератури, що складається лише з вітчизняних літературних джерел;

1 бал – у роботі здобувачі фрагментарно виокремили основні положення кожного з джерела, не зробили їх відповідного аналізу та узагальнюючих висновків. Не дотримано вимог щодо структурної побудови роботи. Список використаної літератури оформлений не вірно або відсутній;

0 балів – завдання не виконано або у роботі виявлено факти академічної недоброчесності.

Підготовка огляду певної наукової проблеми/аналізу ситуації:

5 балів – робота виконана у повному обсязі із чітким дотриманням визначеної структури. Робота містить ґрунтовний аналіз, висновки та рекомендації з порушеної проблеми;

4 бали – робота виконана у повному обсязі із дотриманням визначеної структури за виключенням деяких елементів. Робота містить аналіз, висновки та рекомендації з порушеної проблеми;

3 бали – робота виконана частково із дотриманням визначеної структури, що містить більшість необхідних елементів. Робота містить поверхневий аналіз, висновки та окремі рекомендації з порушеної проблеми;

2 бали – робота виконана частково. Структура роботи недотримана. Робота містить поверхневий аналіз, окремі висновки. Рекомендації з порушеної проблеми відсутні;

1 бал – робота виконана на рівні окремих фрагментів. Структура роботи недотримана. Робота містить поверхневий аналіз, висновки зроблені не вірно. Рекомендації з порушеної проблеми відсутні;

0 балів – завдання не виконано або у роботі виявлено факти академічної недоброчесності.

Есе: 3 бали – здобувач створює оригінальний за думкою та оформленням письмовий твір відповідно до навчальної ситуації; повно, вичерпно висвітлює тему; вправно формулює тезу; аналізує різні погляди на той самий предмет, наводить доречні аргументи, використовує набуту з різних джерел інформацію для розв'язання певних психологічних проблем; приклади переконливі, конкретизовані; цілісний, послідовний і несуперечливий розвиток думки (логічність і послідовність викладу); висновок відповідає запропонованій темі й органічно впливає зі сформульованої тези, аргументів і прикладів;

2 бали – здобувач самостійно будує послідовний, повний, логічно викладений текст; формулює тезу, що відповідає запропонованій темі; загалом розкриває тему, висловлює основну думку; наводить доречні аргументи; висновок відповідає запропонованій темі; у роботі виявлені недоліки за двома показниками: тезу чітко не сформульовано, відсутність виразної особистісної позиції, належної її аргументації;

1 бал – побудований текст характеризується фрагментарністю; сформульована теза не відповідає запропонованій темі; наведені аргументи не є доречними; прикладів немає або вони не є доречними;

0 балів – завдання не виконано або у роботі виявлено факти академічної недоброчесності.

Групова презентація: 3 бали – усі ідеї подані таким чином, що демонструють глибокі знання здобувачів про предмет дослідження і здатність мислити логічно. Тема презентації чітко визначена і добре розроблена. Презентація має зрозумілу і логічну структуру, організована. Дотримані прийняті норми культури презентації, автори творчо підійшли до її оформлення. Робота не переобтяжена текстом. Наявні гіперпосилання працюють коректно. Усі учасники групи беруть активну участь у висвітленні презентації;

2 бали – більша частина ідей подані таким чином, що демонструють значні знання здобувачів про предмет дослідження і здатність мислити логічно. Тема презентації доволі чітко визначена і задовільно розроблена. Презентація має зрозумілу і логічну структуру, у достатній мірі організована. Дотримані прийняті норми культури презентації. Робота дещо переобтяжена текстом, що ускладнює її сприйняття. Наявні гіперпосилання працюють. Переважна більшість учасників групи беруть участь у висвітленні презентації;

1 бал – більшість ідей у презентації виражені нечітко. Тема визначена нечітко і розроблена з помилками. Презентація має порушену структуру або взагалі її не має. Зустрічається багато порушень прийнятих норм культури проведення презентації. Окремі учасники групи або лише один з них може пояснити викладені ідеї;

0 балів – завдання не виконано або у роботі виявлені факти академічної недоброчесності.

Проектна діяльність: 5 балів – робота виконана у повному обсязі на актуальну та практично значущу тему. Наявний творчий підхід до вирішення проблеми. У роботі правильно визначено об'єкт та предмет дослідження. Обґрунтовано використано доцільні методи. Містяться відповідні висновки з якісними і кількісними даними. Презентація проекту містить необхідний ілюстраційний матеріал, доповідач вільно орієнтується у поданому матеріалі, відповідає на поставлені запитання;

4 бали – робота виконана у повному обсязі на актуальну та практично значущу тему. У роботі правильно визначено об'єкт та предмет дослідження. Доцільно використано методи. Містяться відповідні висновки. Презентація проекту містить необхідний ілюстраційний матеріал, доповідач орієнтується у поданому матеріалі, відповідає на поставлені запитання з незначними помилками;

3 бали – робота виконана. У роботі визначено об'єкт та предмет дослідження, що потребують уточнення. Доцільно використано методи. Містяться відповідні висновки. Презентація проекту містить ілюстраційний матеріал, дещо перевантажений текстом, доповідач переважно орієнтується у поданому матеріалі, відповідає на поставлені запитання з помилками.

2 бали – робота виконана частково. У роботі невірно визначено об'єкт та предмет дослідження. Використані методи переважно вжито доцільно. Містяться часткові висновки. Презентація проекту перевантажена текстом, доповідач слабо орієнтується у поданому матеріалі, відповідає на поставлені запитання з грубими помилками;

1 бал – робота виконана на рівні окремих фрагментів. У роботі невірно визначено об'єкт та предмет дослідження або вони відсутні. Використані методи недоцільні. Містяться часткові висновки. Презентація проекту відсутня, доповідач не орієнтується у поданому матеріалі;

0 балів – завдання не виконано або у роботі виявлені факти академічної не доброчесності.

8. Засоби провадження освітньої діяльності

Засобами провадження освітньої діяльності в межах навчальної дисципліни «Основи демократії» є навчальні аудиторії, що забезпеченні мультимедійним обладнанням; навчальна, навчально-методична та нормативно-правова література, що знаходиться в бібліотеці (електронній бібліотеці) інституту.

9. Рекомендовані джерела інформації

Основна:

1. Стандарт вищої освіти України із галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки, спеціальності 053 «Психологія» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Затверджено та введено в дію наказом Міністерства освіти і науки України від 24.04.2019 р. № 565 (зі змінами).
2. Освітньо-професійна програма «Екстремальна та кризова психологія» для підготовки за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти в галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 053 «Психологія». Черкаси: НУЦЗ України. 2024.
3. Аркуша О. Національне питання в Україні XX – початку XXI ст.: історичні нариси. Київ, 2020. 592 с.
4. Головатий М. Демократія: історія, теорія практика. К, «Персонал», 2020. 230 с.
5. Горбатенко В. Політико-правові засади трансформації політичних партій в Україні. Київ, «Талком», 2019. 326 с.

6. Доморослий В. Основи демократії (для студентів неспеціальних факультетів усіх форм навчання): Навчальний посібник. Умань: ВВЦ «Візаві», 2021. 156 с.
7. Мустафін О. Злам: кризи політичних режимів. Київ: Vivat, 2021. 288 с.
8. Платон. Держава. Київ: Орієнтир, 2021. 336 с.
9. Снайдер Т. Шлях до несвободи. Київ: Човен, 2020. 392 с.
10. Фріт А. Політика для початківців. Київ: Книголав, 2019. 128 с.
11. Фукуяма Ф. Ідентичність. Потреба в гідності й політика скривдженості. Київ: Наш формат, 2021. 192с

Допоміжна література

1. Гудвін Д. Лідерство у буремні часи. Київ: Vivat, 2021. 592 с.
2. Віннічук О., Маркітантов В., Чабанов В. Вплив е-технологій на 3 формування взаємовідносин влади та громадян в сучасній Україні. Гоббс Т. Левіафан, або Суть, будова і повноваження держави церковної та цивільної; [пер. з англ. Р. Димерець [та ін.] ; наук. ред. Т. Польська]. – К.: Дух і літера, 2020. – 606 с.
3. Гьофе О. Справедливість і субсидіарність: виступи в Україні. Пер. з нім. та упорядкув.: Л. Ситніченко. – К.: Альтерпрес, 2024. – 140 с.
4. Політикус. Науковий журнал. 2021. Вип. 4. С. 20-26.
5. Демократія: Антологія / Проценко О. (упоряд.). Київ: Смолоскип, 2018. – XXVIII. 1108 с.
6. Демократизація України: програма малих проєктів. Практичний поради́ник для неба́йдужих / Кол. авт.: Л.О. Єльчева, І.М. Ібрагімова та ін. Київ, 2019. 458 с..
7. Карась А. Філософія громадянського суспільства в класичних теоріях і некласичних баченнях: Монографія. Київ; Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2018. 520 с.
8. Лок Д. Два трактати про правління. Київ: Наш формат, 2020, 312 с.
9. Темелкуран Е. Як втратити країну. Сім кроків від демократії до диктатури. – Київ: Vivat, 2019. 323 с.
10. Філонов О.В Основи демократії. Права людини та їх забезпечення в умовах суспільних змін. Київ: Знання, 2019. 215 с.
11. Фукуяма Ф. Витоки політичного порядку. Від прадавніх часів до Французької революції. Київ: Наш формат, 2018. 576 с. Інформац
12. Фукуяма Ф. Ідентичність. Потреба в гідності й політика скривдженості. — К.: Наш формат, 2020. — 192 с.

і гуманітарних дисциплін

Людмила ГОНТАРЕНКО